

KÜLTEPE'DEN KAÇAKÇILIKLA İLGİLİ YENİ BİR BELGE

L. Gürkan GÖKÇEK*

Öz

Bu çalışmada ele alacağımız tablet Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın tanınmış tüccarlarından Uşur-şa-İştar'ın arşivine ait olup kaçakçılık yapan bir tüccar ile ilgilidir. Uşur-şa-İştar adına çalışan Usānum tarafından kaydedilen tablette kaçakçılık yapan bir şahıs için acilen tedbir alınması ve gerekirse hapse atılması istenmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Asur Ticaret Kolonileri, Hapishane, Kaçakçılık, Rüşvet*

Abstract

A New Document about the Smuggling from Kültepe

The tablet covered in this study is from the archives of Uşur-şa-İştar, one of the well-known merchants of the Assyrian Trade Colonies, and it belongs to a smuggling merchant. In the tablet, recorded by Usānum, a person who works for Uşur-şa-İştar, a smuggler was mentioned. It is told that it was required to take precautions urgently and to be imprisoned if necessary.

Key Words: *Assyrian Trade Colonies Age, Prison, Smuggling, Bribe*

* Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, kuregen@hotmail.com

Bilindiği üzere Kültepe tabletlerinin hemen hepsi Asurlu tüccarların ticari konularıyla ilgilidir. Bu nedenle Anadolu’da “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” olarak adlandırılan ve yaklaşık 250 yıl süren dönem hakkındaki bilgilerimiz ağırlıklı olarak iktisadi hayata ilişkindir. Anadolu halkına veya Asurlu tüccarların sosyal hayatlarına dair kültürel unsurları aydınlatacak bilgiler ise söz konusu tabletlerin satır aralarında gizlenmiş durumdadır. Burada karşılaştığımız hapis cezası veya hapse atma olayı da Kültepe tabletlerinin muhtevası açısından bir istisna teşkil etmemektedir. Dolayısıyla o dönem içinde hangi suçların hapis cezası aldığı veya bu suçun bireylerin toplumsal statüsüne göre bir değişiklik gösterip göstermediği veya suçlunun bu cezayı nasıl ve ne kadar sürede çektiği tam olarak anlaşılmış değildir. Ancak nadiren de olsa çok az belgeden hareketle Koloni Çağı’nda en azından kaçakçılık yapan bazı tüccarların hapse atıldığı ile ilgili bilgilere ulaşıyoruz. Nitekim kârlarını arttırmak isteyen bazı tüccarlar, malları kaçak yollardan şehre sokmak suretiyle vergiden kurtulmaya çalışıyorlardı¹ ve bu eylem, şüphesiz bir suç unsuruydu.

Burada ele alacağımız tablet,² Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda kaçakçılık yapan bir tüccar ile ilgilidir. Belge, tanınmış tüccarlardan Uşur-ša-İstar adına faaliyet gösteren ve muhtemelen akraba olan Usānum³ tarafından Uşur-ša-İstar’a yazılmıştır.⁴ Mektupta Usānum, 2 Asurlu şahıstan bahsederek birinin konu hakkında itiraz eder tarzda bir şey söylemesi durumunda hapse atılmasını, diğersinin ise herhangi bir yere gitmesi halinde kefiline müracaat edilmesini istemektedir. Metnin transkripsiyonu ve çevirisi şu şekildedir:

Kt n/k 1377

*um-ma Ū-sā-num-ma a-na
Ū-šú-ur-ši-İstar qí-bi₄-ma
āš-pu-ra-kum*

¹ Bayram 1987: 285.

² Kt n/k 1377 no’lu bu metin, 3th International Symposium on Language Education and Teaching, April 20-23 2017, adlı sempozyumda Roma’da tanıtılmıştır. Belgenin yayınlanması hususunda izinlerinden dolayı Salih Çeçen’e teşekkürlerimi sunarım.

³ Kt n/k olarak adlandırılan arşiv iki binden fazla tabletten oluşmaktadır. Tabletlerin büyük çoğunluğu büyük bir firma sahibi olduğu anlaşılan söz konusu tüccara aittir. Arşiv üzerinde şimdiye kadar ağırlıklı olarak yerli bilim insanları bazı çalışmalar yapmışlardır: Bilgiç-Bayram 1995; Çeçen 1995: 59-64; Gökçek 2002: 57-110; Erol 2010: 273-284; Çeçen-Gökçek 2015: 189-201; Çeçen-Gökçek 2016: 247-264.

⁴ Ailenin damatlarından biri olabileceğini düşündüğümüz *Usānum*, Anadolu’da genellikle seyahat halindedir. Kt n/k 1528 no’lu belgeye göre ise kendisi *Wahšuşana*’da yaşamaktadır. Elimizdeki arşiv dâhilinde, *Uşur-ša-İstar*’a yazmış olduğu Kt n/k 565 (AKT: 32) no’lu mektubundan başka Kt n/k 293, 1139, 1194, 1249, 1294, 1321 ve 1528 no’lu mektupları bulunmaktadır.

um-ma a-na-ku-ma Sá-a-a
 5 ù A-šùr-pì-lá-ah
 a-na šé-ri-a tur₄-da-šu-nu
 a-dí 2 u₄-me-e ú-ší-a-am
 a-ma-kam Sá-a-a
 ú A-šùr-pì-lá-ah
 10 a-dí a-lá->kà<-ki-a
 k. lu-uš-bu
 A.y. šu-ma Sá-a-a mì-ma
 i-qá-bi₄ a-na ki-ša-ar-ší-im
 i-dí-šu
 15 ù A-šur-pì-lá-ah
 šu-ma a-e-ma i-ta-lá-ak
 a-na ša qá-ta-tim
 dí-šu-ú a-hi-a i-hi-id-ma
 a-sú-re-e Sá-a-a
 20 i-na pu-úz-ri-im
 k. e-ta-na-ra-ba-ma
 s.k. pá-nu-šu e ik-bi₄-tù

¹⁻²⁾ Usānum, Usur-ši-İštar'a şöyle söylüyor: ³⁻⁷⁾ Ben sana yazmış ve şöyle söylemişim: Saya ve Aššur-pilah'ı bana gönder! 2 güne kadar ben çıkacağım. ⁸⁻¹¹⁾ Orada Saya ve Aššur-pilah, ben gelinceye kadar, beklesinler! 12-14) Eğer, Saya herhangi bir şey diyecek olursa, onu hapse at!^{5 15-18)} Eğer, Aššur-pilah herhangi bir yere gittiye (gereğini yapması için) sen onu kefil(in)e ver!⁶ Kardeşim dikkat et!¹⁹⁻²²⁾ Saya devamlı olarak buraya gizlice girdiğinden o sıkıntıya düşmesin!

Kültepe tabletlerinde kaçakçılık ile ilgili kelimeler; *pazārum* “gizle(n)mek”, “sakla(n)mak”, “kaçmak”, *puzrum* “sır”, “gizli”, “saklı”, “gizli yol”, “gizli yer”, *pazzur(t)um* “gizlemek”, “kaçmak”, “kaçakçılık yapmak”, “kaçak mal”, “gizli depo”, *mupazzirum* “kaçak mal taşıyıcısı”, “kaçakçı” ve *harrān sūki/annim* “kaçakçılık için kullanılan ve güçlülükle aşılın tâli yol” şeklinde geçmektedir.⁷ Çok sayıdaki metinde rastladığımız bu kelimelerden

⁵ *ana kišaršim nadū* ifadesi için bkz. CAD K, 450-451. Diğer taraftan *kišertum/kišeršum* kelimelerin “bondage, captivity”, “kölelik, tutsaklık, esaret” karşılıkları da vardır (Bkz. CDA: 162). Dolayısıyla ilgili ifadeyi “kontrol altında tutmak, muhafaza etmek” karşılığında da kullanmak mümkündür. Ancak kelimeyi “hapse atmak” şeklinde çevirmeyi uygun görmekteyiz.

⁶ Kefillikle ilgili belgelerde karşılaştığımız *ana (ša) qātātīm tadānu* ifadesinin “Alacaklının borçluyu kefile kefillik için (gereğini yapmak üzere) vermesi” şeklinde anlaşılması gerektiği hakkında bkz. Bayram-Kuzuoğlu 2014: 76-77.

⁷ Veenhof 1972: 305 vd.; Bayram 1987: 286; Gökçek 2009: 152.

hareketle tüccarların vergilerini ödememek için sıklıkla bu yola başvurdukları düşünülebilir. Ancak BIN 4: 4,5, Kt a/k 405, 25 ve Kt 83/k 284, Kt n/k 705, Kt 75/k 58 ve Kt 83/k 284 no'lu metinlerde *harran sūki/annim* üzerinden sokulan mallar için vergi konduğu, Kt n/k 765 no'lu belgede ise büyük ihtimalle bu yolu kullanan kervan refakatçisinin hapse atıldığı kayıtlıdır.⁸ Dolayısıyla bu yolu kullanmanın “kaçakçılık eyleminde bulunma” anlamına gelip gelmediği tartışma konusudur. Kanaatimizce bu yollar, tüccarların kaçakçılık amacıyla kullandığı yollar olup, daha sonra yerel idareciler tarafından tespit edilen ve sonradan vergilendirilen yollar olmalıdır.⁹ Yine *pazārum* kelimesinden türetilen ve genel anlamıyla “kaçakçılık” olarak tanımlanan eylem için bazı tabletlerde de ücret ödendiği kayıtlıdır.¹⁰ Kaçak olarak şehre sokulan mala ücret ödenmesi, bu kelimeye mevcut anlamlarının yanında yeni bir anlam verme zarureti ortaya çıkarmaktadır. Metinlerde “kaçak mala ödenen para” veya “kaçırılan mal için yapılan ödeme” olarak çevirdiğimiz bu kelime “rüşvet” olarak yorumlanabilir. Zira malları gizlice veya kaçak yollardan şehre sokan bir tüccarın ayrıca bir ödeme yapması akla pek yatkın gelmemektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla tüccarların vergiden kaçmak ve daha fazla kâr etmek amacıyla kullandıkları bu gayr-i hukuki durumun karşılığı hapis cezası idi. Nitekim ATHE 62 no'lu belgede *Pušukēn* adlı tüccarın bu eylemden dolayı saray tarafından yakalandığı ve hapse atıldığı belirtilmektedir. Bu tablette de benzer bir durum söz konusudur. Fakat burada hapse atma erkinin firma sahibinde olması dikkat çekicidir. Muhtemelen bu eylemin firma sahibinin yetkisini kullanmak suretiyle *Kārum* tarafından gerçekleştirilmesi istenmektedir. Nitekim Kültepe tabletlerinde *kišertum/kisersum* şekliyle geçen hapishanelerden kasıt yerel beylerin saraylarındaki zindanlardır. Bununla birlikte Asur Ticaret Kolonisi'nin *Kārum*'unda yine *kišersum* olarak adlandırılan hapishane olduğuna dair işaretler vardır. Tabletlerde Asurlu tüccarların “*mademki Kārum onu hapishaneye attı ve mademki onu hapishaneye atan ben değilim*” ve “*hapishanede seni ziyaret ettiğim zaman*” şeklindeki ifadelerinden¹¹ *Kārum*'un bu yaptırımını uyguladığı görülmektedir. Yerel idarenin tüccarlara ait kuruluşlara böyle bir yetkiyi vermesi veya *Kārum*'ların da bu şekilde bir yaptırıma gitmesi şüphesiz karşılıklı antlaşmalar

⁸ Günbattı 1995: 111 vd.; Bayram 1987: 288. Yine *pazārum* kelimesinden türetilen ve genel anlamıyla “kaçakçılık” olarak tanımlanan eylemi belirtilen bazı tabletlerde de ücret ödendiği kayıtlıdır (AKT II, 14; 9, 21, (Kt n/k 564); AKT II, (Kt n/k 558); 55,18.; Kt a/k 1056 b, Kt n/k 723;Kt v/k 93. (Bkz. Bilgiç-Bayram 1995: 27, 97-98; Bayram 1987: 286 vd.).

⁹ Gökçek 2009: 152.

¹⁰ AKT II: 14, 9, 21, (Kt n/k 564); AKT II, (Kt n/k 558); 55,18.; Kt a/k 1056 b, Kt n/k 723;Kt v/k 93. Bkz. Bilgiç-Bayram 1995: 27, 97-98; Bayram 1987: 286 vd.

¹¹ Kienast 1960: 88.; Veenhof 1972: 307.; Yiğit 1991: 343.

ve çıkarlar çerçevesinde ele alınmış olmalıdır. Ele aldığımız belgede sürekli kaçakçılık yapmakla suçlanan Saya adlı şahsın firma sahibi tarafından hapse atılması talebi ise, adı geçen firma çalışanın ticari malları gizlice şehre sokarak vergiden kaçtığına veya vergi masrafını kendi çıkarları doğrultusunda kullandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla yukarıda *pazārum* veya *puzrum* kelimesi için mevcut anlamları ile birlikte önerdiğimiz “rüşvet” tanımlaması buraya aykırı değildir. Hal böyle iken tüccarların kaçakçılık veya rüşvet için yaptıkları ödemeleri belgelerinde kaydetmeleri ve hatta Kt n/k 193 no'lu belgede “Kaçakçı Nūr-İstar” örneğinde görüleceği üzere kelimenin bir sıfat olarak kullanılması,¹² sarayların tüccarların yazışmalarına tam olarak nüfuz edemediği, en azından bu belgeye göre gümrük işlemlerinin¹³ kolluk kuvvetlerinin inisiyatifinde ve yalnızca emtianın kontrolünden ibaret olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak 2006: İ. Albayrak, *Kültepe Tabletleri IV*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.
- ATHE B. Kienast, *Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer- Basel, Berlin 1960.*
- Bayram 1987: S. Bayram, “Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler”, *34. Uluslararası Assirioloji Kongresi, İstanbul 1987: 285-289.*
- Bayram-Kuzuoğlu 2014: S. Bayram-R. Kuzuoğlu, *Kültepe Tabletleri VII-a Aššur-rē'ī Ailesinin Metinleri I. Cilt: Aššur-rē'ī'nin Kendi Metinleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.
- Bilgiç-Bayram 1995: Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- CAD The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 1956vd.
- CDA J. Black – A. George – N. Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*, Wiesbaden 2000.

¹² “*KIŠIB Nu-ur-Ištar mu-pá-zi-ri-im*” ifadesi için bkz. Albayrak 2006: 17.

¹³ Kültepe tabletlerinde ticari malların denetimi ve vergileri ile ilgili olabileceği düşünülen bazı memurların ismi geçmektedir. Buna göre *rabi abullātim* ve “şehir kapıları amiri” olarak tanımlanan unvan sahiplerin, kapıların güvenliğinden başka şehre girip çıkan malların denetiminden de sorumlu oldukları tahmin edilmektedir (Bkz. Günbattı 1990: 464).

- Çeçen 1996: S. Çeçen, “Uşur-şa-İstar Est Le Fils De Sargon, Roi De Lancienn Assyrie?”, *Archivum Anatolicum II*, Ankara 1996, 11-18.
- Çeçen-Gökçek 2015: S. Çeçen-L. G. Gökçek, “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Tüccarlarından Uşur-şa-İstar’ın Saray ve Kurumlar ile Yazışmalarından Bazı Örnekler”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences Volume 4*, 2015, 289-201.
- Çeçen-Gökçek 2016: S. Çeçen-L. G. Gökçek, “Asurlu Bayan Akadia’nın Ağabeyi Uşur-şa-İstar’a Göndermiş Olduğu Üç Mektup”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences Volume 7*, 2016, 247-264.
- Erol 2008: H. Erol, “Uşur-şa-İstar Arşivinden (Kt. n/k) Şimat-Su’en’in Bir Mektubu”, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum 25-31 Ağustos C.I, Ankara 2010, 273-284.
- Gökçek 2002: L. G. Gökçek, *Koloni Devri Anadolu’sunda Faaliyet Gösteren Asurlu Tüccar Aileler (ŞuLaban’ın oğlu İmdilum, Aşşur-imittî’nin oğlu Uşur-şa-İstar ve Aşşur-rē’î’nin oğlu Pilah-İstar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Günbattı 1990: C. Günbattı, “Kültepe Metinlerinde Geçen İki Yeni Unvan”, *X. T.T.K. Bildirileri* (1986), 1990, 463-466.
- Günbattı 1995: C. Günbattı, “More Examples of Correspondences between kārūm’s”, *Archivum Anatolicum I*, Ankara 1995, 107-115.
- Veenhof 1972: K. R. Veenhof, *Aspects of Old Assyrian Trade and Terminology*, Leiden 1972.
- Yiğit 1991: Turgut Yiğit, “Eski Anadolu’da Hapishane ve Ceza”, *Tarih Araştırmaları Dergisi Sa. 26*, 1991, 341-351.